

PRAĆENJE SOCIJALNE
UKLJUČENOSTI U REPUBLICI SRBIJI

INDIKATORI SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE SIGURNOSTI

Vlada
Republike
Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

OP3C^{SRBIJE}
Republički zavod
za statistiku

unicef

OKTOBAR 2017.

Praćenje socijalne uključenosti u Republici Srbiji – Indikatori socijalne zaštite i socijalne sigurnosti

Izdavač:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva
Vlada Republike Srbije

Autorka:

Gordana Matković

Urednica:

Biljana Mladenović

Dizajn i priprema:

Dalibor Jovanović (prelom), Miloš Radulović (korice)

Vlada
Republike
Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

PODRŠKA: Izrada publikacije omogućena je sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa socijalnog uključivanja u Republici Srbiji”.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

SADRŽAJ

1. SKRAĆENICE	1
2. UVOD	2
3. EU POKAZATELJI.....	3
4. PREDLOG NACIONALNO SPECIFIČNIH I DODATNIH INDIKATORA.....	5
5. TABELARNI PRIKAZ EU INDIKATORA SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE SIGURNOSTI. 8	
6. TABELARNI PRIKAZ PREDLOGA NACIONALNO SPECIFIČNIH I DODATNIH INDIKATORA SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE SIGURNOSTI.....	10
7. LITERATURA	12

1. SKRAĆENICE

APD – Anketa o potrošnji domaćinstava

BDP per capita – bruto društveni proizvod po glavi stanovnika

DG ECFIN – Directorate General for Economic and Financial Affairs

ESSPROS – Evropski sistem objedinjene statistike socijalne zaštite / European System of Integrated Social Protection Statistics

EU – Evropska unija / European Union

GFS – Government Finance Statistics

MMF – Međunarodni monetarni fond

PPS – standardi kupovne moći / Purchasing Power Standards

SDG – ciljevi održivog razvoja / Sustainable Development Goals

SILC – Anketa o prihodima i uslovima života / Survey on Income and Living Conditions

SPPM – Praćenje učinka socijalne zaštite / Social Protection Performance Monitor

2. UVOD

U Srbiji se socijalna zaštita i socijalna sigurnost¹ obezbeđuju kroz socijalno osiguranje i različita novčana i nenovčana davanja i usluge iz sistema socijalne i dečije, kao i iz boračko-invalidske zaštite. Socijalno osiguranje obuhvata penzijsko-invalidsko osiguranje, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti. Prava iz penzijsko-invalidskog osiguranja i zdravstvena zaštita se delimično finansiraju i iz budžeta. Najveći deo socijalnih davanja se obezbeđuje na nacionalnom nivou i finansira se iz budžeta.

Grafikon 1. Socijalna zaštita i socijalna sigurnost u Srbiji

Evropska unija je razvila veliki broj indikatora za ocenu i praćenje sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti. Među indikatorima, jedan manji broj se odnosi na sagledavanje socijalne zaštite i socijalne sigurnosti u celini. U tekstu koji sledi i poglavlju 5 su analizirani EU indikatori koji pre svega omogućavaju da se proceni i prati obim intervencije i održivost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti, kao i efektivnost socijalnih transfera. U poglavljima 4 i 6 su predstavljeni predloženi nacionalno specifični indikatori, ali i dodatni indikatori koji su razrađeni u pojedinim evropskim dokumentima.

¹ U Srbiji se pod pojmom socijalna zaštita podrazumeva samo jedan manji deo prava i usluga koji su formulisani Zakonom o socijalnoj zaštiti. Da bi se izbegla zabuna, sveobuhvatna socijalna zaštita (prikazana na Grafikonu 1, za koju se u EU koristi engleski izraz *social protection*) u ovom dokumentu se naziva socijalna zaštita i socijalna sigurnost.

3. EU POKAZATELJI

Rashodi za socijalnu zaštitu i socijalnu sigurnost su svakako jedan od najvažnijih pokazatelja **obima intervencije** koja omogućava građanima zaštitu i sigurnost uz pomoć različitih novčanih i nenovčanih socijalnih davanja i usluga.

Osim ukupnih rashoda, u okviru različitih portfolia, prate se:

- udeo rashoda u BDP-u;
- bruto i neto² rashodi;
- struktura rashoda po funkciji/riziku: invaliditet, bolest i zdravstvena zaštita, starost, gubitak izdržavaoca/preživeli izdržavani članovi porodice, porodica/deca, stanovanje, socijalna isključenost; i
- projektovani rashodi.

U bazi podataka Eurostata³ mogu se naći podaci o rashodima u nacionalnoj valuti iskazani u PPS, PPS po stanovniku, u Evrima, Evrima po stanovniku itd. U bazi su prezentovani i podaci za Srbiju od 2010. godine.

Projektovani rashodi omogućavaju sagledavanje dimenzije **održivosti**, a formulisani su kao ukupni socijalni rashodi povezani sa starenjem stanovništva (pokazatelj 2 u poglavlju 5). Ovi Podaci se objavljuju u publikaciji Evropske komisije *Izveštaj o starenju – Ekonomske i budžetske projekcije za 28 EU zemalja članica (2013-2060)*⁴.

Tri indikatora povezana sa rashodima uključena su među kontekstualne informacije koje su značajne za razumevanje komandne table indikatora u okviru programa *Praćenja učinka socijalne zaštite* uspostavljenog 2012. godine⁵.

Uticaj socijalnih transfera omogućava da se sagleda efektivnost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti. Efektivnost se procenjuje na osnovu smanjenja stope rizika siromaštva zahvaljujući socijalnim transferima. U socijalne transfere spadaju penzije (starosne i porodične),

² Neto rashodi se dobijaju kada se od bruto rashoda oduzmu porezi koje pojedinci plaćaju na socijalne transfere u pojedinim zemljama. Preuzeto sa: ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/spr_esms.htm.

³ <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

⁴ European Commission (DG ECFIN) and Economic Policy Committee (Ageing Working Group) (2015): The 2015 Ageing Report Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2013-2060).

⁵ Social Protection Committee (2012): Social Protection Performance Monitor (SPPM) – Methodological Report by the Indicators Sub-Group of the Social Protection Committee, p. 8.

dečji dodaci i druga davanja za porodice sa decom, novčana socijalna pomoć, naknade za bolovanje i za invalidnost, pomoć za stanovanje i druga davanja⁶.

Moguća su dva modaliteta sagledavanja uticaja socijalnih transfera u zavisnosti od toga da li su penzije (starosne i porodične) uključene u prihode domaćinstva ili se računaju kao socijalni transferi. U većini dokumenata EU, starosne i porodične penzije se uključuju u prihode, jer se smatra da ove naknade samo predstavljaju redistribuciju dohotka tokom životnog ciklusa⁷.

Pored uticaja socijalnih transfera na opštu populaciju, računa se i uticaj na pojedine starosne grupe. Kada se sagledava efektivnost transfera za decu, penzije se uključuju u prihode domaćinstva.

I ovaj indikator se prati u okviru više portfolija, a u sklopu komandne table pokazatelja se računa i za Srbiju (penzije su uključene u prihode).

⁶ ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Social_transfers.

⁷ European Commission (2016): European Semester Thematic Fiche: Poverty and Social Exclusion, p. 6.

4. PREDLOG NACIONALNO SPECIFIČNIH I DODATNIH INDIKATORA

Od nacionalno specifičnih indikatora u oblasti socijalne zaštite i socijalne sigurnosti predložena su dva.

Prvi se tiče praćenja **rashoda prema metodologiji statistike državnih finansija MMF** (GFS *Government Finance Statistics*), koju primenjuje i Ministarstvo finansija Republike Srbije od 2008. godine⁸, a drugi pokazuje uticaj socijalnih transfera na smanjenje apsolutnog siromaštva. Predlog drugog indikatora zasniva se na uverenju da je u Srbiji značajno da se sagleda i koliko socijalni transferi umanjuju stopu siromaštva, odnosno udeo pojedinaca koji ne mogu da zadovolje bazične potrebe.

Za dodatne indikatore se predlažu oni koji se tiču **strukture rashoda prema tipu transfera** (prema ESSPROS metodologiji). Za pojedine analize značajno je, naime, i da se odvojeno analiziraju i prate rashodi za novčana i nenovčana davanja, kao i za transfere koji se dodeljuju uz proveru i bez provere materijalnog stanja (tzv. kategorijska univerzalna davanja i naknade), i to prema vrstama rizika/funkcijama. Baza Eurostata u prikazu ovih podataka i indikatora obuhvata i Srbiju.

Najzad kao dodatni, ali i nacionalno specifični indikatori, izdvajamo i sledeće: **uticaj socijalnih transfera na nejednakost** i **uticaj socijalnih transfera s obzirom na dubinu siromaštva**. Kada se računaju na osnovu dohotka i SILC podataka, ovi indikatori se mogu uzeti kao „dodatni“, a kada se računaju po potrošnji i na osnovu APD-a, kao nacionalno specifični. Prvi od navedena dva indikatora pokazuje koliko socijalni transferi smanjuju Gini koeficijent⁹, a drugi koliko smanjuju dubinu siromaštva (efektivnost s obzirom na jaz siromaštva).

Na kraju ovog pregleda treba ukazati i na napor koji Evropska komisija ulaže da bi se sagledala efikasnost i efektivnost alokacije resursa za socijalnu zaštitu i socijalnu sigurnost. U izveštaju *Sistemi socijalne zaštite u EU: finansijski aranžmani i efikasnost i efektivnost alokacije resursa* (2015) načinjen je pokušaj da se predloži metodologija koja prevazilazi ograničenja koja nameću pojedinačni ishodi. Otuda je izrađen poseban okvir za analizu učinka u oblasti socijalne zaštite i socijalne sigurnosti koji omogućava integrisan pristup¹⁰.

Za četiri oblasti socijalne politike (penzije, nezaposlenost, porodica/deca i socijalna isključenost/stanovanje) izdvojeni su najvažniji pokazatelji i ciljevi na koje oni upućuju, a zatim su

⁸ Videti npr. Tabela: Ekonomska klasifikacija izdataka za socijalnu pomoć i transfere stanovništvu u konsolidovanom bilansu države (Vlada Republike Srbije (2014), s. 97; European Commission (DG ECFIN) and Economic Policy Committee (Ageing Working Group) (2015).

⁹ European Commission (2014): *Living Conditions in Europe*, 2014 Edition.

¹⁰ Social Protection Committee and the European Commission Services (2015): *Social Protection Systems in the EU: Financing Arrangements and the Effectiveness and Efficiency of Resource Allocation*, p. 51.

izrađeni tzv. radar grafikoni koji omogućavaju da se sagledaju odstupanja i razlike između zemalja.

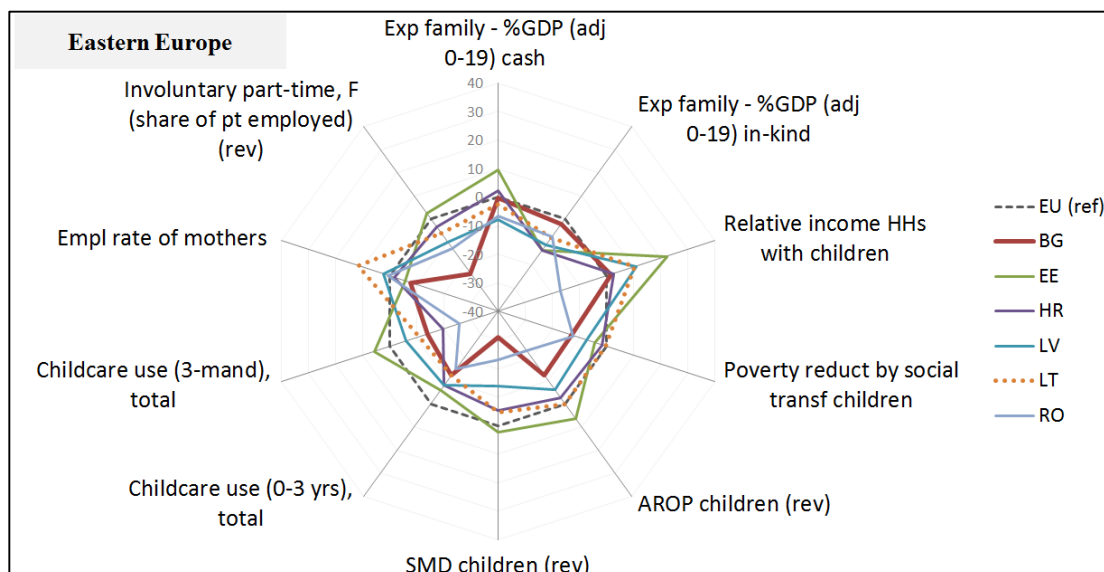
Tako su na primer u oblasti porodica/deca kao najvažniji indikatori izdvojeni sledeći:

	Pokazatelj	Tip	Cilj na koji se odnosi
1.	Bruto rashodi za novčana davanja po detetu (0-17) u odnosu na BDP per capita	Rashodi	
2.	Bruto rashodi za davanja u naturi po detetu (0-17) u odnosu na BDP per capita	Rashodi	
3.	Ekvivalentni raspoloživi dohodak porodica sa decom u odnosu na sva domaćinstva	Pokazatelj ishoda	Adekvatan dohodak porodica sa decom
4.	Stopa rizika siromaštva dece	Pokazatelj ishoda	Prevenција siromaštva dece
5.	Udeo dece koja žive u uslovima izrazite materijalne deprivacije	Pokazatelj ishoda	Prevenција siromaštva dece
6.	Smanjenje rizika siromaštva dece zahvaljujući socijalnim transferima	Pokazatelj ishoda	Prevenција siromaštva dece
7.	Udeo dece starosti 0-3 u predškolskim ustanovama	Pokazatelj ishoda	Razvoj dece/participacija roditelja na tržištu rada
8.	Udeo dece starije od 3 godine do školskog uzrasta koja pohađaju predškolske ustanove	Pokazatelj ishoda	Razvoj dece/participacija roditelja na tržištu rada
9.	Stopa zaposlenosti žena (20-49) sa decom mlađom od 6 godina	Pokazatelj ishoda i kontekst	Participacija roditelja na tržištu rada
10.	Udeo žena (20-49) koje su primorane da rade nepuno radno vreme	Pokazatelj ishoda i kontekst	Participacija roditelja na tržištu rada

Izvor: Social Protection Committee and the European Commission Services (2015)

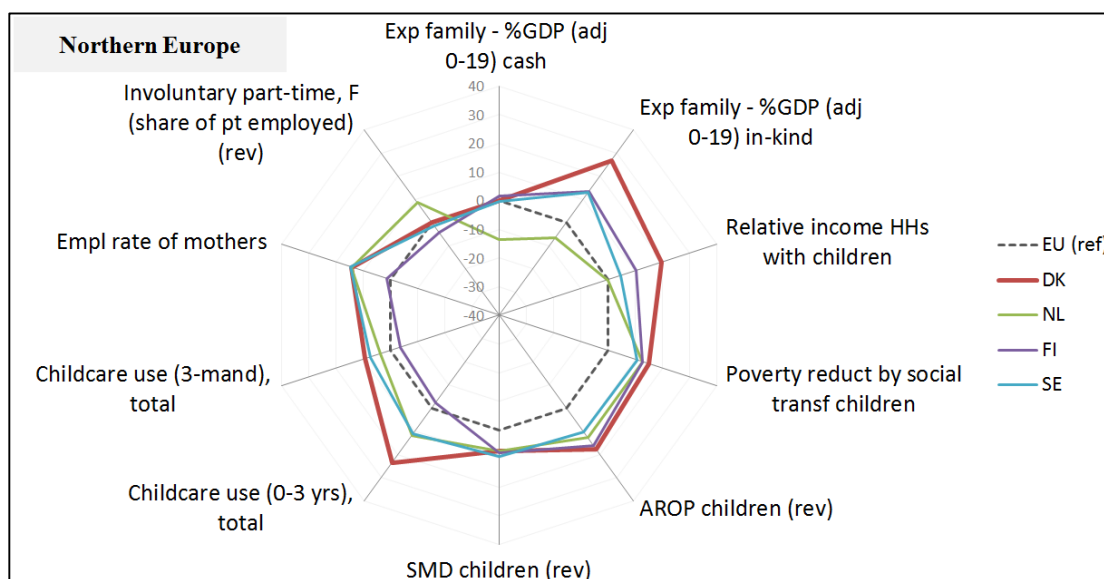
Naredna dva radar grafikona jasno ilustruju razlike po zemljama i među zemljama istočne i severne Evrope u oblasti dečije i porodične zaštite.

Grafikon 2. Razlike među zemljama istočne Evrope

Izvor: Social Protection Committee and the European Commission Services (2015)

Grafikon 3. Razlike među zemljama severne Evrope

Izvor: Social Protection Committee and the European Commission Services (2015)

Analiza svih oblasti socijalne politike omogućava sagledavanje i celine sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti pojedinih zemalja, a u izveštaju se navodi da se očekuje da ovaj okvir u budućnosti bude prihvaćen kao komplementaran mehanizam za praćenje socijalnih trendova u EU¹¹. Primena predloženog mehanizma i izrada radar grafikona omogućila bi dodatne uvide i kompleksnije praćenje oblasti socijalne zaštite i socijalne sigurnosti i u Srbiji.

¹¹ Social Protection Committee and the European Commission Services (2015): Social Protection Systems in the EU: Financing Arrangements and the Effectiveness and Efficiency of Resource Allocation, p. 83.

5. TABELARNI PRIKAZ EU INDIKATORA SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE SIGURNOSTI

	Indikator i dimenzija	Portfolio i tip indikatora	Definicija	Izvor	Komentar
1.	<p>Rashod za socijalnu zaštitu, tekući, po funkciji, bruto i neto</p> <p>Dimenzija: <i>Indikator obima i prirode intervencije putem socijalne politike</i></p> <p>Ukupni rashodi za socijalnu zaštitu (% BDP)</p> <p>Ukupni rashodi i rashodi po funkciji/riziku</p>	<p>I Sveobuhvatni portfolio</p> <p><i>Kontekstualne informacije</i></p> <p>II Penzijski portfolio / Drugi cilj održive penzije</p> <p><i>Sekundarni indikator</i></p> <p>III Komandna tabla indikatora</p> <p><i>Kontekstualne informacije</i></p>	<p>Ukupni rashodi i rashodi po funkciji/riziku: invaliditet, bolest i zdravstvena zaštita, starost, gubitak izdržavaoca/preživeli izdržavani članovi porodice, porodica/deca, stanovanje, socijalna isključenost.</p>	ESSPROS	<p>U bazi podataka Eurostat predstavljeni su i podaci za Srbiju u dve tabele:</p> <p>appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_exp_sum&lang=en</p> <p>appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_net_ben&lang=en.</p>
2.	<p>Ukupni socijalni rashodi – tekući i projektovani</p> <p>Dimenzija: <i>Finansijska održivost sistema socijalne zaštite</i></p>	<p>I Sveobuhvatni portfoli</p> <p><i>Primarni indikator</i></p> <p>II Komandna tabla indikatora</p>	<p>Ukupni socijalni rashodi povezani sa starenjem stanovništva (na primer za penzije, zdravstvenu zaštitu, dugotrajnu negu, obrazovanje i transfere za nezaposlene), tekući (% BDP) i projekcija promene učešća u BDP-u (u procentnim poenima) (2010-20-30-40-50).</p>	<p>Komitet za ekonomsku politiku i radna grupa za starenje.</p> <p>Nacionalni računi.</p>	<p>Podaci se objavljuju u publikaciji Evropske komisije <i>Izveštaj o starenju – Ekonomske i budžetske projekcije za 28 EU zemalja članica (2013-2060)</i></p> <p>ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2015/ee3_en.htm.</p>

		<i>Kontekstualne informacije</i>			
3.	<p>Uticaj socijalnih transfera</p> <p>Dimenzija: <i>Efektivnost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti</i></p>	<p>I Portfolio socijalna uključenost</p> <p><i>Primarni indikator</i></p> <p>SDG1</p> <p>II Komandna tabla indikatora</p>	<p>Smanjenje stope rizika od siromaštva (u %) zahvaljujući socijalnim transferima. Računa se kao razlika između stope rizika od siromaštva pre i posle socijalnih transfera i iskazuje kao % u odnosu na stopu rizika pre transfera.</p> <p>Računa se kao razlika između stope rizika od siromaštva pre i posle socijalnih transfera i iskazuje kao % u odnosu na stopu rizika pre transfera. Starosne i porodične penzije su uključene u prihod, a ne u socijalne transfere.</p>	Eurostat – EU-SILC	<p>U sklopu komandne table indikatora ovaj indikator se računa i za Srbiju (penzije su uključene u prihode).s</p> <p>ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tespm050&plugin=1.</p> <p>Napomena 1: efektivnost s obzirom na stopu rizika siromaštva (postoji i efektivnost s obzirom na jaz siromaštva).</p>
4.	<p>Uticaj socijalnih transfera po starosti (efektivnost)</p> <p>Dimenzija: <i>Efektivnost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti za pojedine starosne grupe</i></p>	<p>Portfolio socijalna uključenost</p> <p><i>Sekundarni indikator</i></p>	<p>Smanjenje stope rizika od siromaštva (u %) zahvaljujući socijalnim transferima za starosne grupe 0-17 i 18-64. Računa se kao razlika između stope rizika od siromaštva pre i posle socijalnih transfera, kao % od stope rizika pre transfera.</p>	Eurostat – EU-SILC	<p>Uključivanje pokazatelja za starosnu grupu 18-64 zavisi od analize rezultata koji se dobijaju uvidom u obe opcije – i sa i bez penzija.</p>
5.	<p>Uticaj socijalnih transfera (bez penzija) na smanjenje siromaštva dece</p> <p>Dimenzija: <i>Efektivnost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti za decu</i></p>	<p>Tematski Portfolio – Investiranje u decu</p> <p><i>Sekundarni indikator</i></p>	<p>Razlika u stopi rizika od siromaštva dece pre i posle socijalnih transfera. Starosne i porodične penzije su uključene u prihod.</p>	EU-SILC	<p>Preporučuje se poređenje sa istim pokazateljem za starosne grupe 18-64 i 65 i više.</p>

Napomena: na osnovu dokumenata Social Protection Committee Indicators Sub-Group (2015): *Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion - 2015 Update*, Publications Office of the European Union; Social Protection Committee (2012): *Social Protection Performance Monitor (SPPM) – Methodological Report by the Indicators Sub-Group of the Social Protection Committee*; Social Protection Committee (2016): *2015 Social Protection Performance Monitor (SPPM) dashboard results*.

6. TABELARNI PRIKAZ PREDLOGA NACIONALNO SPECIFIČNIH I DODATNIH INDIKATORA SOCIJALNE ZAŠTITE I SOCIJALNE SIGURNOSTI

	Pokazatelj	Portfolio i tip pokazatelja	Definicija	Izvor	Komentar
1.	Rashod za socijalnu zaštitu, tekući, prema vrsti rashoda <i>Dimenzija: Pokazatelj obima i prirode intervencije putem socijalne politike</i>	Nacionalno specifičan	Rashodi prema definiciji GFS MMF-a.	Ministarstvo finansija	Statistika državnih finansija MMF (Government finance statistic) a ne ESSPROS.
2.	Uticaj socijalnih transfera <i>Dimenzija: Efektivnost sistema socijalne zaštite i socijalne sigurnosti</i>	Nacionalno specifični	Računa se kao razlika između stope siromaštva pre i posle socijalnih transfera i iskazuje kao % u odnosu na stopu pre transfera. Starosne i porodične penzije su uključene u prihod, a ne u socijalne transfere.	APD	
3.	Rashodi za socijalnu zaštitu, prema tipu transfera i funkciji	Dodatni	Transferi, u naturi (uključujući usluge socijalne i zdravstvene zaštite) i novčani transferi. Transferi uz proveru materijalnog stanja i bez provere materijalnog stanja. Po funkciji/riziku invaliditet, bolest i zdravstvena zaštita, starost, gubitak izdržavaoca/preživeli izdržavani članovi porodice- porodica/deca, stanovanje, socijalna isključenost, bruto i neto.	ESSPROS	Računa se i za Srbiju u okviru baze podataka Eurostat: appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=spr_net_ben&lang=en .

4.	<p>Uticaj socijalnih transfera na nejednakost</p> <p>Dimenzija: <i>Efektivnost s obzirom na nejednakost</i></p>	Dodatni i nacionalno specifični SDG10	Razlika između Gini koeficijenta pre socijalnih transfera i Gini koeficijenta nakon socijalnih transfera (penzije uključene u socijalne transfere).	SILC APD	Pokazuje procenu uticaja socijalne politike i penzijskog sistema na dohodovnu nejednakost.
5.	<p>Uticaj socijalnih transfera s obzirom na dubinu siromaštva</p> <p>Dimenzija: <i>Efektivnost s obzirom na jaz (rizika) siromaštva</i></p>	Dodatni i nacionalno specifični	<p>$(E_j): E_j = (P_{jprest} - P_{jposlest}) / P_{jprest}$</p> <p>$P_{jprest}$ je prosečan jaz između praga (rizika) siromaštva i raspoloživog dohotka domaćinstava pre socijalnih transfera.</p> <p>$P_{jposlest}$ je prosečan jaz između praga (linije) siromaštva i raspoloživog dohotka domaćinstava posle socijalnih transfera.</p>	SILC APD	Pored efektivnosti u odnosu na rizik siromaštva može da se meri i efektivnost u odnosu na to koliko socijalni transferi smanjuju dubinu siromaštva.

7. LITERATURA

1. European Commission (2009): Portfolio of Indicators for the Monitoring of the European Strategy for Social Protection and Social Inclusion – 2009 update.
2. European Commission (2014): Living Conditions in Europe, 2014 Edition. Eurostat statistical books.
3. European Commission (2016): European Semester Thematic Fiche: Poverty and Social Exclusion.
4. European Commission (DG ECFIN) and Economic Policy Committee (Ageing Working Group) (2015): The 2015 Ageing Report Economic and Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2013-2060). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
5. Social Protection Committee (2012): Social Protection Performance Monitor (SPPM) – Methodological Report by the Indicators Sub-Group of the Social Protection Committee.
6. Social Protection Committee and the European Commission Services (2015): Social Protection Systems in the EU: Financing Arrangements and the Effectiveness and Efficiency of Resource Allocation . Luxembourg: Publications Office of the European Union.
7. Vlada Republike Srbije (2014): Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji . Beograd: Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.